

משלי פרק ח

(יב) אָנִי חֲכָמָה שְׁכַנְתִּי עֲרָמָה וְדַעַת מְזֻמּוֹת אֲמָצָא:

שו"ת מהרי"ל סימן קצט

[תשובה לשאלת מה"ר יצחק בסי' קצג, ז].

וללמוד לנשים אעפ"י שצריכו לקיים כל לא תעשה, ועשה נמי שלא הזמן גרמא (קידושין כט, א), מ"מ אין ללמדה דהוי כמלמדה תפלות כדאיתא פרק היה נוטל (סוטה כא, ב) ויליף ליה מ"אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח, יב) –"כיון שנכנס חכמה בלבו של אדם נכנס בו ערמומית, וכן פי' רש"י (סוטה כא, ב) ז"ל "שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דבריה בהצנע, לשון רש"י שם מתוך כך תעשה דברים בהצנע, וא"כ חיישינן שמא תבא לידי קלקול לפי שדעתן קלות, [אפילו הוה מצוה אפ"ה קרי', ב' מ'] ואפילו כי היא מצוה קרינן ביה עת לעשות כו' (ע"פ ברכות נד, א) דיצא שחרו בהפסדו, וכל שכן דאינן מצוות [ודמי להאי שאסרו ללמוד לתלמיד שאינו הגון (חולין קלג, א) וכתב מה תתהלל רשע ברעה הגבור, כצ"ל, תהלים נב, ג, וכוונת רבינו לדרשת חז"ל בסנהדרין קו, ב וגו'.

ואי משום דידעו לקיים המצות, אפשר שילמדו ע"פ הקבלה השרשים והכללות... וכשיסתפקו ישאלו למורה כאשר אנו רואין בדורינו שבקיאות הרבה דיני מליחה והדחה וניקור והלכות נדה וכיוצא בזה, והכל ע"פ הקבלה מבחוח, ובימי חזקיה שהיה טומאה וטהרה נוהג, והוא בכל יום, היו בקיאות בו ומייתי ראייה (סנהדרין צד, ב) שהיה מרביץ תורה בישראל כי אלולי שהיתה הרבצת תורה באנשים מנ"ל לנשים, עמי הארץ, ולתנוקת לידע כל זה? וכן צריך לומר דהא דקאמר נמי תנוק ותנוקת, וכי ס"ד שלמדו כל זה, אלא על פי קבלת אביהם שהיו בקיאין וגדולים בתורה הכי נמי נשים, [ועבדים] (חייבים) בכל המצות שהאשה חייבת בהן (חגיגה ד, א) ואסור ללמדן תורה (כתובות כח, א) ואפילו הכי מצינו מהם שהיו גדולים בתורה כגון טבי עבדו של ר' גמליאל שהיה ישן תחת המטה לשמוע דברי חכמים כדאיתא בתו' דסוכה כ' ב ד"ה ראיתם.

ועיין ירושלמי כתובות פ"ב ה"י ומגילה פ"ד ה"ג שלמדו רבו, והקרבן העדה פי' כשהיה ר"ג מלמד עם החכמים שמע טבי, אבל הפני משה שם במגילה פי' שהיה ת"ח ולפיכך למדו ר"ג. וכן שפחתו של רבי (מגילה יח, א) וכהאי גוונא טובא בתלמודא, וברוריה (פסחים סב, ב) וכיוצא בזה. אי נמי זה נמשך אדלעיל שידעו בקבלה אי נמי כו' שע"פ אביהם עשו וצ"ל דאביהם (סבר) [סברי] כבן עזאי דאית ליה פרק היה נוטל (סוטה כ, א) חייב אדם ללמד בתו תורה כו'.

אמנם יותר נראה לי שמעצמם עשו, שהרי ברוריה הוכיח' סופה על תחילתה (מובא

ברש"י ע"ז י"ח, ב ד"ה ואיכא דאמרי) שלא סמכה על דברי חכמים שאמרו נשים דעתן קלות, וראש לחכמים שלמה המלך, (סנהדרין כא ב) אמר אני ארבה ולא אסור ולא אטה כו', והכי נמי סמכה על צדקתה שלא תעבור על [ידין] הלמוד. ואפילו לדברי מר נמי אין מיושב שהרי מה לה דברי הימים ספר יוחסין מתני' דדברי הימים כמובא בפרק תמיד נשחט, (פסחים סב, ב) פרק תמיד נשחט רק תורה שיש בה המצות היה לה ללמוד, אלא לא מטעם זה עשתה אלא כדפרישית, שמרצון נפש עשתה.

הקדמה לספר חוות יאיר

...ומלבד כל זה בחרתי עוד בשם הזה להיות למזכרת טוב לזקינתי החסידה מרת חוה זצ"ל, אם אבי הגאון מוהר"ר שמשון זצ"ל, כי ראוי' היא לכך הן מצד שממנה נשתלשל לי ולבית אבי יחוסו של עטרת תפארת הגאון הנודע ונזכר בפי המחברים מהר"ר ליב פראג, ע' סוף ספר צמח דוד. כי זקינתי היתה בתו של הגאון מוה"ר לייב פראג הנזכר (מבעלה המופלג הגאון מוהר"ר יצחק כהן שהיה נקרא בשמו בפה כל ר' איצק ר' ליבמש, ע"ש חמיו הגאון מוה"ר לייב פראג הנזכר, והיה מופלג בצחות לשון אין דוגמתו. והוא כתב הקדמה לש"ת מהר"ם דפוס פראג. גם בעל הג"ה פענח רזא, והשלים איזה סדרות בספר חתן דמים);

הן מצד למודה שהיתה יחידה במינה בדורה בתורה, ונהירנא שהיה לה מדרש רבה בלי פירוש ולמדה בה על פי השגתה ושכלה. ובמקומות רבות השיגה על הרב בעל מתנות כהונה, פירוש הרבות, ופירשה באופן אחר שכל השומע יבחין שהדין עמה. ואיזה דברים מהם כתבתי בכרכים משמה. וכן עשתה בפי' מחזורים וסליחות ובפירוש רש"י בחומש ועשרים וארבע ובתרגומים וספרים החיצונים, וכמה פעמים שנתחבטו בדבר גדולי הדור ובאה היא והושיטה בקנה. והיתה מופלגת בכתב ולשון צח ומצוחצח. גם הפלגת חסידתה והנהגתה אי אפשר להעלות על נייר. ונתאלמנה בהיותה בת שלושים ושוב לא היתה לאיש לכבוד בעלה זקיני הגאון מוהר"ר שמואל.

ושמעתי מפי קדוש אדוני אבי הגאון מוהר"ר שמשון זצ"ל שהגאון החסיד מוהר"ר ישעי' זצ"ל בעל שני לוחות, בנסעו מחוץ לארץ לארץ ישראל, רצה לקחתה והיא לא רצתה, ואמר עוונתי גרמו שלא זכיתי להזדווג לגוף קדוש כזה.

והיתה מתגוררת בפראג מקום אבותיה, ויהי בנסוע הארון ה' אדוני אבי הגאון ז"ל שנת ת"י מפראג, שהיה דרשן לק"ק ווירמיש לרבנות, נסעה עמו והיתה אצלו לערך שנה, ואחר כך נשאה רגלה ליסע לארץ ישראל ובעו"ה לא הספיקה כי מתה בק"ק סופיא בארץ תוגרמה, ופלא מכבוד שעשו לה במותה שם, וכן בכל מקום שבאתה לשם, כי היה שמה נודע וריחה נודף במדינות למעלתה, בצרוף יחוסה ומעלת שני אחיה הגדולים הרבנים האדירים הגאונים רבני פולין, הגאון מוהר"ר חיים כ"ץ אב"ד פוזנא, שנסע מרבנות דק"ק פרנקפורט לשם ושם נפטר והגאון (אשר לעת עתה נכדו הגאון מוהר"ר נפתלי אב"ד ור"ם דק"ק לובלין) מוהר"ר נפתלי כ"ץ אב"ד דק"ק לובלין עם הגאון הנודע

מוהר"ר העשיל זצ"ל שהיה שם ראש ישיבה. וא"א להפליג מחלוקת כבוד והידור שנהגו שני אחים הגאונים הנ"ל באחותם, זקנתי הנ"ל.

ומפני כי אבותי כלם אנשים אנשי שם ומפורסמים, חיברו חיבורים מחוכמים וזכרונם הם דבריהם, וגם מצד כי בניהם מתייחסים אחריהם לבית אבותם למשפחותיהם, כל שכן אם גם הם חבמי חרשים שיעידו גזעיהם על השרשים, מה שכל זה אינו נוהג בנשים, לכן עשיתי לזקנתי מזכרת כי היתה בחכמת התורה ובמעשים אִם כל בני נילה ועטרת תפארת.

ויובן חות יאיר: יאיר המיוחס לאשה חסידה חוה. כי כן דרך לשון אשכנז כשתולין האדם בגדול שממנו נתייחס כמו שכתבתי לעיל שאבי זקינתי זו היה נקרא ר' איצק ר' ליבמש על שם חמיו המפורסם הנתון מוהר"ר לייב והגאון אב"ד מ"ו מוהר"ר מענדל אב"ד ור"ם פה, חתם עצמו מנחם מענדל ר' יצחק ר' אביגדורש, ה"נ יפורש "חות יאיר". אע"פ דהתם שיין והכא תיו יש אם למקרא. גם ידענו כי בלה"ק לא יצדק כינוי בשם עצם פרטי מ"מ יצדק בלשון אשכנז, ודוק. ואל יהי זה זר בעיני הקורא כי גם כזה עשה בעל מגילת אסתר, אדם גדול ונורא בחיבורו הנזכר על מצות הבורא, ואולי לצדקה וזכות יחשב לי לפני יוצר יצורים להוציא לאור החיבור הזה עם שאר חיבורים, אמן.

הקדמה לספר נפש חיה (להגאון ר' חיים אלעזר וקס)

...אך יען כי חוב קדוש עלי לעשו' מזכרת לאמי מורתי הרבנית הצדיק' זצ"ל. ולשלם נדרי אשר נדרתי לה. אשים מצחי נחושה. לגשת אל המלאכה אשר אינני ראוי לה. הנה אמי הצדיק' ז"ל שמה עיניה עלי לטובה להקדישני לתורה ולחכמה. ועוד בהיותי בבטנה וטרם יצאתי מרחמה כל רעיוני לבבה הי' להוליד בן לתורה. כי הי' לה אח הוא דודי הרב הג' מהו' חיים אלעזר זצ"ל. אשר אנכי נקראתי על שמו. אשר מת בימי עלומיו בהיותו בן י"ח שנה. והי' גדול בתורה מאוד הי' בקי בחושן המשפט מראשו לסופו בע"פ. והרבה מסכתו' שגורים וחרותים על שפתיו. והי' חבר למרן הגאון הקדוש רבן של ישראל מהו' חיים זצוק"ל מסאנדען. אח חותני הרב הגאון זצ"ל. ובעת נתעברה חזון נראה אליה ובא אלי' דודי אחיה הנ"ל. וידעה כי מת הוא. ושאלה אותו להגיד לה ההבדל בין עולם הזה לעולם הבא. והשיב לה כי בעולם הזה כל אחד חפשי לעצמו. ושמה כעבד תחת יד אדוניו. בעת הקיצה משנתה ספרה הדברים לאבי הרב הגאון זצ"ל. והגיד לה שהדברים אמיתים המה. ומיום אז היתה שלמה ברעיונה כי תלד בן לתורה. ואח"כ כאשר ילדה אותי והייתי כבן שנה. איש אלוקים קדוש הרב הגאון הקדוש אבד"ק זאקילקאו יע"א. עבר בעיר ונשאה אותי על אצילי ידיה אליו לברך אותי. וידבר עלי גדולו'. ויאמר הילד הזה לגדולות הוא מוכן. אשר יודע זאת כל שער בת עמי בעיר טארניגראד יע"א. ואם כי לא נתקיימו בי דברי הצדיק. אף לא מקצת דמקצת. כי אם כי הכל צפוי ברוח הקדש. עכ"ז הרשות נתונה והרעותי את מעשי. בכל אלה לאו מלתא זוטרותא אשר חנני ה' לרעו' ביעקב עמו וכישראל נחלתו בקהלו'

קדושו'. אשר שמה ישבו כסאות למשפט הגדולים אשר בארץ המה. ומיום אז שמה כל רעיוני לבבה רק עלי. ובהיותי כבן שלשה או ארבעה שנים נהייתי ונחלתי עד מאוד. עד כי הרופאים אמרו נואש. ותבכה מאוד והתפללה לה'. ותאמר מה אבקש אם אבקש שכל מה שנגזר על הילד הזה יהי' עלי. מה יעשה הילד בלא אם. אך בקשתי שאקח חצי חליו וכן הי'. אנכי לאט לאט התחלתי להתרפאות. והיא חלתה מאוד אשר הרופאים נואשו לבקש תרופה. וגם לה נשלח עזר מקודש להקימה ולהחיותה. אח"ז בהיותי בן י"ח וי"ט שנים. השתדלה שינתן עלי משרת הרבנות דק"ק טארניגראד יע"א. אשר בין עיירות גדולות תתחשב. ושם היו רבנים גאונים וגדולים מעולם. בעל תבנית אות יוסף. בעל נועם מגדים. ובעל ים התלמוד. אשר מפרשי הים עשו זר זהב למסגרתו. ועוד שאר גאונים רבים ואדירים אשר לא הניחו אחריהם חיבורים. ואנכי הייתו עוד עלם רך לא ידעתי צאת ובוא לנהוג הרבנות כנהוג עתה להתנהג כנגד רוח כל איש ואיש. ותריב ריבי עם איש אחד. והי' לה עג"נ ונחליתה. והגידה לי אשר ידעה בבירור אשר ע"י העגמת נפש זה נהיתה ונחליתה ומתה מחולי זה. ובחלי' הגידה לי כי הרב הצל"ח עשה מזכרת לנשמת אמו זקנתו אשר גדלתו. לא הגידה לי מפורש. אשר אעשה כן. אדמה כי לא רצתה שיהיה בתורת גזירה. אך הבנתי כי רצונה היא. ומאז הי' שימה בלבי חוב קדוש לקיים רצונה. אך אמרתי עוד עת לזה. ובהיותי אחרי חמשים שנה לימי חיי. גמרתי בלבי שלא לאחר עוד. ולשלם נדרי אשר נדרתי. וסדרתי חבורי. והנני נותן אותו לבית הדפוס להדפיסו. ולחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל.